

F I L M H A N D L E D N I N G

Stortjuvens Pojke

Filmen distribueras av Folkets Bio, Box 2068, 103 12 Stockholm. Tel 08-20 30 59

STORTJUVENS POJKE

av Annika Thor

Stortjuvens pojke utspelar sig i en historisk miljö och speglar det tidiga 1800-talets sociala förhållanden. Samtidigt behandlar den frågor om könsroller, kärlek och moral på ett sätt som har anknytning också till vår egen tid. Det gör den mångsidigt användbar i skolan, som komplement till historieboken, som underlag för diskussion och som upplevelsefilm.

Film och bok

Filmen *Stortjuvens pojke* bygger på en bok med samma titel av Cannie Möller. Det är en ganska tjock bok på drygt 200 sidor. Om man skulle ha filmat "allt" i boken skulle filmen säkert ha blivit flera timmar lång och dessutom mycket dyr, eftersom boken innehåller många scener med stora folkmassor (som i en film måste ha tidstrogna kläder) och en del spektakulära yttre händelser som till exempel sprängningen av ett krutförråd.

Henry Meyer, som har skrivit filmmanuset och regisserat *Stortjuvens pojke*, har i stället valt att koncentrera sig på vad som händer mellan Jossi och Lasse - vänskapen, förtroendet, sveken, kärleken och svartsjukan. Man kan säga att medan boken är en bred historisk skildring, där många levnadsöden passerar förbi och på olika sätt berör huvudpersonen Jossi, är filmen en tätare psykologisk berättelse om en flickas utveckling genom en viktig relation.

- Läs gärna boken *Stortjuvens pojke* och jämför den med filmen i fråga om handling, miljöskildring, samhällsskildring och personskildring.

"Jag ska aldrig mera stjäla, Gud. Bara om jag måste."

Stortjuvens pojke utspelar sig i Bergslagen år 1808. Även om Bergslagen med sina järnbruk var Sveriges tidigaste industribygd, var det fortfarande jordbruket som dominerade där liksom i resten av landet. Bönderna ägde jorden och styrde i byarna. Fasta eller tillfälliga arbeten som dräng eller piga var det som stod till buds för den som inte hade egen jord. Någon allmän skola för de fattigas barn fanns inte, utan även små barn måste arbeta. De som var för unga, för gamla eller för svaga för att försörja sig fick tigga sig fram eller hamnade på fattigstugan, utlämnade till andras godtycke. Brottsligheten var stor och straffades strängt, ofta med livstids straffarbete eller spöstraff. För vissa brott gällde fortfarande dödsstraff.

Jossi, huvudpersonen i *Stortjuvens pojke*, tillhör de fattigaste i dåtidens samhälle. I filmen är hennes bakgrund bara antydd, men i den bok med samma namn som filmen bygger på, är den utförligare beskriven. Jossi är den yngre av två utomäktenskapliga döttrar till kvastbinderskan Ris-Kajsa. Ensamstående mödrar och deras barn stod längst ner på den sociala stegen, och det är förståeligt att Ris-Kajsa är rädd för att hennes äldsta dotter ska råka ut för samma öde

som hon själv, även om hennes sätt att försöka hindra henne är brutalt.

När Jossi rymmer från modern i början av filmen har hon två möjligheter: att gå till fattighuset eller att försöka klara sig själv genom arbete eller tiggeri. Hon väljer det senare, men upptäcker att hennes arbetsförmåga inte är efterfrågad och att de som äger något inte är särskilt villiga att dela med sig. I protest stjälar hon några kläder från tvättlinan utanför bondgården.

Jossi har aldrig ägt någonting, aldrig smakat på några läckerheter, kanske aldrig ens ätit sig riktigt mätt. När Lasse tar sig an henne och bjuder henne på en festmåltid i herrgårdens skafferier med orden: "Ät, det är ditt!" struntar Jossi i att det är orätt att stjäla och i de risker hon tar. Alternativet är ju att svälta eller frysa ihjäl på landsvägen. Med Lasse är hon förhållandevis trygg och får dessutom uppleva att någon bryr sig om och behöver henne.

Men till skillnad från Lasse, som tycks se stjälandet som en konst och nästan ett nöje, är Jossi ofta orolig för att de ska ertappas. Lasse tar inte Jossis varningar på allvar, vilket leder till att han grips av länsman sedan en hälerska förrått honom. Jossi kommer undan, men är övergiven på nytt. I sin ensamhet bestämmer hon sig för att bli hederlig. "Jag ska aldrig mera stjäla, Gud. Bara om jag måste."

Snart nog visar det sig att hon måste. Utsvulten smyger hon sig på den vilande pälshandlaren för att ta för sig av hans matsäck. Pälshandlaren vaknar och visar sig mirakulöst nog vara en godhjärtad människa som erbjuder henne den mat hon tänkte stjäla. Tacksam följer Jossi med i hans vagn. När Lasse dyker upp och vill ha hennes hjälp att stjäla lasten av skinn, vet Jossi inte vad hon ska ta sig till. Lojaliteten med Lasse kommer i konflikt med tacksamhetskulden och hennes löften till Gud och till pälshandlaren.

- Ta reda på mer om det tidiga 1800-talets svenska samhälle, om barnarbete, fattighus och fängelser.
- I vilka situationer i filmen tycker man som åskådare att Jossi och Lasse har "rätt" att stjäla? När tycker man det inte? Varför?
- Varför blir Jossi så arg på Lasse efter stölden av skinnen? Varför väljer hon ändå att följa med honom?

"En pojke tar sitt öde i egna händer."

När Jossis mor slår sin äldsta dotter för att hon varit i skogen med drängen (och kanske blivit med barn) klagar hon över att hon inte fått söner i stället för döttrar. "En pojke tar sitt öde i egna händer."

I alla samhällsskikt var kvinnorna vid den här tiden underställda männen. Överklassens kvinnor led ingen materiell nöd, men hade inte rätt att bestämma över sina egna liv, utan måste lyda först faderns, sedan den äkte mannens vilja. Bondhustrurna hade en självständig ställning hemma på gården, med ansvar för sina egna sysslor. Men i bystäm-

man hade bara männen talan. Och bland de fattiga var kvinnorna och barnen de mest utsatta.

Samtidigt var 1800-talets första hälft den tid då tankarna om jämlikhet mellan män och kvinnor började formuleras, först i England och Frankrike och så småningom i Sverige. Carl Jonas Love Almqvist gav år 1838 ut romanen *Det går an*, som på ett för dåtiden mycket radikalt sätt talade för jämlikhet mellan könen.

När Jossi byter identitet och blir "Jonas" sker det mest av en slump. De stulna manskläderna får värdshuspersonalen som hittar henne vid vägen att ta henne för en pojke.

Jossi inser att som "Jonas" har hon möjligheter som är stängda för Jossi. Hon blir *Stortjuvens pojke* för att överleva. När hennes verkliga identitet avslöjats och Lasse frågar henne varför hon låtsats vara pojke svarar hon med sin mors ord: "En pojke tar sitt öde i egna händer."

Men spelet med förklädnader är dubbelt. Lasse själv klär ut sig till kvinna för att kunna genomföra sina fräckaste stölder och rymningar. Den blyga "mamsellen" väcker ingen misstänksamhet hos pälshandlaren, som blir ett lätt offer för Lasses list.

Både Jossi och Lasse använder alltså sina förklädnader för att uppnå något. Men kanske ligger det också en lockelse i provandet av det andra könets identitet. Jossi förändras när hon går in i rollen som "Jonas" och verkar glömma bort att hon egentligen är en flicka. Lasse leker njutningsfullt med sänkta ögonlock och blyga viskningar i rollen som "mamsellen".

Tanken att varje människa inom sig rymmer något av det motsatta könet har rötter långt tillbaka i tiden. Den grekiske filosofen Platon skrev att människan från början var en tvåkönad, perfekt och lycklig varelse, en androgyn eller "mankvinna". Men Zeus blev ond på människorna och klöv dem i två halvor, man och kvinna, som sedan dess söker sin förlorade hälft. Under den romantiska epoken i början av 1800-talet fascinerades många författare av olika slags gränsöverskridanden, bland annat när det gällde könsrollerna. I Sverige skapade Almqvist, vid sidan av den realistiska "kvinnoaksromanen" *Det går an* (se ovan), också den gåtfulla Tintomaragestaten i Drottningens

juvelsmycke, en varelse som är både man och kvinna och som älskas av båda könen.

Idag är det framför allt inom rockmusik och mode som man leker med könsrollerna och deras yttre tecken. Michael Jackson och Prince, liksom tidigare David Bowie, framhäver sina kvinnliga drag i utseende, klädsel och rörelser. Madonna blandar feminina spetsunderkläder med strikta manliga kavajer (och har skapat ett mode med detta). Sinéad O'Connor och hennes efterföljerskor rakar av sig håret, "kvinnans prydnad". Och även "till vardags" är naturligtvis skillnaden mellan pojkars och flickors, mäns och kvinnors, klädsel mycket mindre idag än på Lasse-Majas tid.

- Varför väljer Jossi att gå in i rollen som "Jonas"? Vilka fördelar innebär det för henne att spela pojke? Vilka svårigheter?
- Hur förändras Jossis och Lasses relation efter det att Jossi avslöjats som flicka? Blir Jossi annorlunda, eller är det bara Lasse som uppfattar henne så? Varför bestämmer sig Lasse för att inte låta Jossi följa med honom längre?
- Vad känner Jossi när hon packar upp den blårutiga klänningen ur knytet? Varför kastar hon den i bäcken? Hur kommer det sig att den sedan hänger i trädet? Varför bestämmer sig Jossi för att i alla fall sätta på sig den?

Lasse-Maja - legend och verklighet

Lars Larsson Molin, alias Lasse-Maja, är en verklig historisk person. Han föddes år 1785 i ett välbärgat hem i Bergslagen. Efter att som ung man ha stulit pengar från sin far rymde han hemifrån och började sina stöldturnéer genom Mellansverige. Snart gjorde han sig känd för sin list, för sin skicklighet i att rymma ur fångenskap och för sin vana att använda kvinnokläder som förklädnad - så övertygande att han faktiskt till och med två gånger var förlovad med män. I folkets ögon blev Lasse-Maja snart en legend, en Robin Hood som stal från de rika och gav åt de fattiga. Men 1813 var hans tjuvkarriär slut. Han greps, dömdes till livstids fängelse och sattes på Carlstens fästning i Marstrand, det hårdaste och mest rymningssäkra fängelset i dåtidens Sverige. Där skrev han ner sina minnen, som kom ut som bok för första gången år 1833. Två år senare benådades han av kungen, köpte en gård i närheten av Arboga för pengar som han sparat under fängelsetiden och levde ett hederligt liv fram till sin död 1845.

- Historierna om Lasse-Majas äventyr spreds muntligt. Idag kan man följa kända brottslingars verksamhet i kvällstidningarna. Vad är det som gör att så många tycker det är intressant?
- I *Ordets makt* nr 4, 1976/77, finns ett avsnitt ur Lasse-Majas egen berättelse om sitt liv publicerad tillsammans med några andra texter om honom.

Produktionsuppgifter:

Manus och regi: Henry Meyer (efter en bok av Cannie Möller)
Produktion: Henry Meyer med stöd av SFI 1992
Foto: Jens Fischer FSF
Klippning: Olle Tannergård
Scenografi: Torbjörn Isaksson och Lars-Erik Hedendahl
Kostym: Sven Lundén
Musik: Johan Söderqvist
Format: 35 mm, vidfilm
Längd: 75 minuter
Distribution: Folkets Bio

I rollerna:
Sara Möller
Carlo Schmidt
samt

Jossi
Lasse-Maja
Mona Andersson,
Lena-Pia Bernhardsson,
Bernt Lundqvist,
Ecke Olsson

Filmhandledningarna utges av Svenska Filminstitutet.
Redaktör *Anne Helene Sommarström*

Till vissa filmhandledningar finns en videokassett med utdrag ur filmen (excerpter). Filmhandledningarna kan beställas kostnadsfritt, videokassetter kostar 150:-, inkl moms. Porto tillkommer. Man kan också prenumerera på en förteckning över filmhandledningar och excerpter. Sänd er beställning per brev till **Filminstitutet, Film & Publik Box 27 126, 102 52 Stockholm**